

موضوعات

کتابهای درسی در پایه های پنجگانه

هدیه های آسمان

حمیدرضا ایرانی
مدرس دانشگاه فرهنگیان

بخش جهان آخرت

کودکان در مسیر رشد خود، دامنه ی شناخت خویش را آهسته آهسته و گام به گام از مفاهیم ساده و حسی، به سوی مفاهیم پیچیده و عقلی گسترش می دهند. بنابراین، آموزش حرکت از مفاهیم ساده به پیچیده و از حسی به عقلی موردنظر است. لذا در دوره ی ابتدایی بیش تر باید از بهشت و نعمت های آن و به طور مختصر از جهنم و عذاب های آن و نیز حوادث ملموس پیرامونی آن سخن گفت و در این آموزش به نکات زیر توجه کرد:

– موضوع معاد به گونه ای مطرح شود که به تعادل روحی دانش آموزان لطمه وارد نسازد و وقتی از کلاس خارج می شوند و در محیطی خلوت قرار می گیرند و با خود فکر می کنند، دچار اضطراب و ترس بی مورد نشوند.

توجه و یاد مرگ و جهان آخرت برای بزرگترها یکی از عوامل اصلی سازنده ی اخلاق نیک است و قرآن کریم، پس از یاد خدای متعال، آن را مؤثرترین عامل تربیتی می داند .
اما چون این موضوع در حد درک کودکان نیست، چنین کاربردی برای آنان ندارد. بنابراین نباید آنان را به یاد مرگ و قیامت بیندازیم و از این روش برای تربیت آنان استفاده کنیم.

– بسیاری از کودکان برای دیدن و یا رفتن به جایی به نام بهشت شوق دارند و حاضرند کارهایی بکنند که نهایتاً آن‌ها را به بهشت می‌برد. این امر به تأکید بزرگ‌ترها و میزان شنیده‌های کودکان بستگی شدیدی دارد. البته، **بهشت** و **جهنم** در ذهن آنان در همین نزدیکی هاست. ولی آنان خود را جهنمی نمی‌دانند.

ما باید از این دیدگاه کودکان به صورتی استفاده کنیم که کرامت اخلاقی را در آنان پرورش دهیم؛ بدین صورت که در فرصت‌های مناسب یادآوری کنیم که انسان بهشتی و کسی که اهل بهشت است رفتار خوبی دارد و از رفتار بد به دور است و کسی که اهل جهنم است، رفتار بدی دارد؛ نه این که، هر وقت رفتار ناشایستی از کودک دیدیم، او را از رفتن به بهشت یا وارد شدن به جهنم بترسانیم. کودکی که در این سنین قرار دارد، ممکن است به سرعت ناامید شود و شوق و انگیزه‌ی رفتن به بهشت را از دست بدهد.

آشنایی کودکان با کسانی که به بهشت می روند یا اهل جهنم اند، می تواند سبب دوستی و نزدیکی به بهشتیان و احساس دوری از بدکاران شود.

بیش تر کودکان می دانند که امام حسین (ع) و یاران و خانواده ی ایشان در بهشت اند. حضرت علی اصغر و حضرت رقیه، در بهشت زندگی می کنند و دشمنان امام حسین (ع) در جهنم اند. خوب است کودکان با نام های دیگری هم که به بهشت می روند، آشنا شوند؛ به خصوص نام کسانی که در محیط او و در زمان او بوده اند، مانند امام خمینی (ره) و شهدای بزرگ و شهیدان شهر آن ها، به ویژه شهدایی که در خانواده ی آنان بوده است.

این آشنایی هم علاقه ی او را به آنان زیاد می کند، هم به تدریج سبب گرایش فکری به راه آنان می شود و به ماندگاری فرهنگ اسلامی کمک می کند.

– یکی از عواملی که در بزرگ سالی انگیزه ی عمل برای آخرت را تقویت می کند، **تقویت روحیه ی دورانندیشی و کار برای آینده است** که باید از همان دوران کودکی بدان توجه شود. قرآن کریم این موضوع را به ما تذکر داده و فرموده یکی از عوامل از دست دادن بهشت، عدم دورانندیشی و دنبال کردن آرزوها و خواست های عاجل و نزدیک است.

خوب است به کودکان بیاموزیم که برخی از کارها را برای رسیدن به ثمرات آن ها در آینده انجام دهند. **کاشتن دانه برای رشد در آینده، آب دادن به گلدان، یاد گرفتن سرود برای اجرا در جشن چند روز بعد و اموری از این قبیل،** حس دورانندیشی را تقویت می کند و سبب می شود که در آینده به دورانندیشی های بسیار بزرگ تر پردازد و عمل برای آخرت و سعادت اخروی اهمیت یابد.

شیوه های مختلف آموزش معاد

با توجه به اهمیت معاد و غیب باوری در تعلیم و تربیت اسلامی که شامل مفهوم معاد، قیامت و ذات خداوند متعال است و پیچیدگی درک این مفاهیم و باور آن ها برای اذهان و افهام مأنوس با تجربه، این انتظار و پرسش مطرح است که چگونه باید این موضوع را به ویژه برای کودکان تدریس کرد؟

برای آموزش معاد، سه روش ممکن است:

الف – اثبات معاد به روش استدلالی:

می توان در آموزش و تدریس موضوع معاد، از **استدلالات رایج کلامی سود جست**. اما پرواضح است که این روش برای کودکان دبستانی هیچ گونه کاربردی نخواهد داشت؛ زیرا در آن دوره هنوز مقدمات موضوع معاد برای دانش آموزان طرح نشده است تا براساس آن به یک استدلال منطقی دست یابند. هم چنین ذهن آن ها آمادگی و توانایی استدلال منطقی براساس مفاهیم مجرد و انتزاعی را ندارد. **دلایل و ضرورت وجود معاد و جهان آخرت هم هنوز مورد سؤال آن ها نیست و بنابراین، بیان برهان ها و استدلالات مربوط به این بحث در دوره ی ابتدایی، مورد نیاز نیستند.**

ب- بیان ویژگی های جهان آخرت و کیفیت زندگی پس از مرگ:

کیفیت زنده شدن انسان پس از مرگ، حسابرسی و سنجش اعمال وی، ویژگی های بهشت و جهنم، کیفیت زندگی او در جهان آخرت و ... از نکاتی هستند که دانستن آن ها برای همه ی مسلمانان لازم است؛ اما می توان آن چه را که برای کودکان قابل فهم تر و به تجاربشان نزدیک تر است، بیان کرد. زیبایی ها و نعمات موجود در بهشت، خشنودی خداوند از انسان های خوب و اعمال نیک ایشان و آرامش و خوشحالی نیکو کاران در آن جا، ناراحتی و رنج کسانی که در این جهان به دیگران آزار رسانده و ستم کرده اند، از مواردی هستند که تجسم آن ها برای کودکان دوره ی ابتدایی، تا حدی ممکن است و آن ها به انجام اعمال خوب و دوری از کارهای بد ترغیب می کند.

بنابراین، هدف از تصویرگری جهان آخرت و کیفیت زندگانی پس از مرگ، ایجاد انگیزه برای انجام کارهای خوب و دوری جستن از بدی ها در دانش آموزان است.

ج- تمثیل امور عینی و ملموس برای تفهیم امور غیبی و نامأنوس:

همواره به گاه ناکارآمدی زبان استدلال، از منطق تمثیل باید بهره جست. تمثیل، استدلالی لطیف بر پایه ی فهم مخاطب با استفاده از مشابَهت هاست و سرعت پذیرش نتیجه ی آن از سوی مخاطب به مراتب بیش از استدلال است. در آموزش معاد می توان از تمثیل های گوناگون استفاده کرد. به عنوان مثال، از تمثیل کارنامه برای نامه ی اعمال، از تمثیل شادی و غم پس از دریافت کارنامه برای شادی و رنج حاصل از محاسبه ی الهی، پاداش و جزا و عتاب ناشی از ثمرات کارنامه برای پاداش و جزای الهی و ...

اما نکته ی ظریف تر از مو در بهره جویی از تمثیل، این
جاست که کودکان در سال های اول دوره ی ابتدایی
هنوز در برقراری ارتباط میان مثال و موضوع مورد نظر
آن دچار مشکل اند و گاه این امر هرگز حاصل نمی شود
و فقط دانش آموز، پاسخ را حفظ و عیناً بیان می کند. در
نتیجه باید از تمثیل هایی ساده استفاده کرد. به این معنا
که اولاً تجارب کودکان در زمینه ی موضوع، به اندازه ای
باشد که ویژگی های آن را خوب بشناسند و ثانیاً وجه
شبهت به خوبی آشکار باشد و دانش آموز، آن را به
سادگی درک کند. شاید بتوان گفت در بخش معاد،
استفاده از بیان مستقیم، اثر بخش تر از برخی تمثیلات غیر
مستقیم خواهد بود.

اللهم صلى على محمد وآل محمد وعلى أزهارهم

